Ο φιλόσοφος και οι πειρατές:

Ο άνθρωπος που λάτρεψε την αλήθεια ως τη μόνη αξιόλογη θεότητα, πέθανε μέσα στο ψέμα του οράματός του για μια πολιτεία, που, ευτυχώς για το γένος των ανθρώπων, ούτε υπήρξε ούτε θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει. Γεννήθηκε το 428 και πέθανε το 347 π.Χ. στα βαθιά γεράματα των 81 χρόνων. Ως τα είκοσί του, κανένας δε θα μπορούσε να φανταστεί ότι θα εξελισσόταν στον βαθυστόχαστο σοφό μαθητή του Σωκράτη και δάσκαλο του Αριστοτέλη. Ήταν γόνος οικογένειας αριστοκρατών με γαλαζοαίματες ρίζες. Ο πατέρας του υπερηφανευόταν ότι κατάγεται από τους πρώτους βασιλιάδες της Αθήνας κι ήταν κατά κάποιο τρόπο απόγονος του Ποσειδώνα. Η μητέρα του είχε οικογενειακές ρίζες που έφταναν ως τον Σόλωνα και ήταν ανιψιά του Κριτία, του αδίστακτου μελλοντικού αρχηγού των «Τριάκοντα Τυράννων», που με τα όπλα των Σπαρτιατών εγκατέστησαν δικτατορία τρόμου και αίματος στη νικημένη Αθήνα (404 π.Χ.).

Στα νιάτα του, ο Πλάτωνας διδάχθηκε μουσική, μαθηματικά, ρητορική και ποίηση, έγραψε ερωτικά ποιήματα, επιγράμματα και μια τετραλογία με τραγικό χαρακτήρα. Εξελίχθηκε σε γόη της Αθήνας, μετείχε ως παλαιστής στους αγώνες των Ίσθμιων κι έγινε βετεράνος τριών μαχών, κερδίζοντας κι ένα βραβείο ανδρείας. Έτσι που πήγαινε, κανένας ποτέ δε θα μάθαινε γι' αυτόν αλλ' ο ίδιος θα είχε γλεντήσει τη ζωή του ως το μεδούλι. Όμως, εκεί γύρω στα 407 π.Χ., η τύχη τα 'φερε να γνωρίσει τον διάσημο γέρο Σωκράτη.

Τα επόμενα οκτώ χρόνια, η διδασκαλία και η φιλοσοφία του μεγάλου σοφού της αρχαιότητας άσκησαν επάνω του καταλυτική επίδραση. Εγκατέλειψε τον αθλητισμό και τον ποδόγυρο, πέταξε τα ποιήματά του κι έγινε σκιά του Σωκράτη καταγράφοντας ό,τι έλεγε κι ό,τι έκανε ο γέρος, που συνήθιζε να ανακατεύεται, όπου υπήρχε πολύς κόσμος, και να ξεκινά κουβέντες, οι οποίες οδηγούνταν πάντα σε φιλοσοφικές αναζητήσεις και διδασκαλία. Γι' αυτό κι όλα τα έργα του Πλάτωνα (με εξαίρεση την «Απολογία του Σωκράτη») είναι γραμμένα με τη μορφή διαλόγων.

Βυθισμένος στα έργα και τις συζητήσεις του δασκάλου του, πέρασε μάλλον παθητικά τις περιπέτειες της πόλης του που νικήθηκε στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Όμως, ένα από τα μεγάλα θύματα των εμφύλιων σπαραγμών ήταν κι ο ίδιος ο Σωκράτης που θεωρήθηκε φιλοολιγαρχικός, κατηγορήθηκε ότι «εισάγει καινά δαιμόνια» και καταδικάστηκε σε θάνατο. Για τον 29χρονο τότε Πλάτωνα, το χτύπημα ήταν παραπάνω από οδυνηρό.

Έφυγε στα Μέγαρα, από εκεί στην Αίγυπτο όπου μελέτησε μαθηματικά και Ιστορία και το 395 π.Χ. ξαναγύρισε στην Αθήνα. Οκτώ χρόνια αργότερα (387 π.Χ.), ξανάφυγε. Πέρασε από τους Λοκρούς, επισκέφτηκε την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, έμπλεξε και βρέθηκε να έχει πουληθεί ως δούλος. Κάποιος Κυρηναίος, ο Αννίκερις ο Λίβυος, πλήρωσε 3.000 δραχμές και εξαγόρασε την ελευθερία του. Ο Πλάτων επέστρεψε στην Αθήνα το 386 π.Χ. Οι φίλοι του έκαναν έρανο, μάζεψαν τα λεφτά του χρέους και τα πρόσφεραν στον ευεργέτη. Αυτός αρνήθηκε να τα δεχτεί. Η ευγενική του χειρονομία έμελλε να είναι μια από τις πιο μεγάλες ευεργεσίες στην ανθρωπότητα: Οι φίλοι του Πλάτωνα, αντί να ξαναβάλουν τα χρήματα στην τσέπη τους, αγόρασαν ένα άλσος αφιερωμένο στον ήρωα Ακάδημο και το πρόσφεραν στον φιλόσοφο. Ο Πλάτωνας ίδρυσε εκεί ένα πανεπιστήμιο: Την Ακαδήμεια ή Ακαδημία που έμελλε να ζήσει εννιακόσια ολόκληρα χρόνια, ως το 529 μ.Χ. όταν έκλεισε επί αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ιουστινιανού.

Η Ακαδημία:

Ένα πανέμορφο άλσος ήταν η Ακαδήμεια, στα ΝΑ του Κολωνού. Υπήρχαν εκεί ναός της Αθηνάς περιστοιχισμένος από 12 ιερές ελιές, ναός του Προμηθέα, βωμοί του Μόριου Δία, του Ερμή, του Ηρακλή, των Μουσών και του Έρωτα. Πολυτελή κτίσματα κι ένας χαμηλός περίβολος στόλιζαν την περιοχή, που δεντροφυτεύτηκε από την εποχή του Κίμωνα κι αποτελούσε αγαπημένο τόπο περιπάτου για τους Αθηναίους. Εκεί ξημεροβραδιαζόταν ο Πλάτωνας και οι φίλοι του, εκεί του αγόρασαν ένα κομμάτι γης που έγινε το σπίτι του. Το πανεπιστήμιό του έμελλε να επιζήσει 900 χρόνια.

Τυπικά, η Ακαδημία του Πλάτωνα ήταν ένα θρησκευτικό σωματείο, αφιερωμένο στη λατρεία των Μουσών. Όταν τα πρώτα χρήματα εξαντλήθηκαν, το ίδρυμα συνέχισε να ζει με δωρεές πλουσίων, χορηγίες και κληροδοτήματα. Ο Διονύσιος Β' των Συρακουσών, για παράδειγμα, δώρισε 80 τάλαντα. Μαθητές μπορούσαν να είναι άνδρες και γυναίκες, σε απόλυτη ισοτιμία, και ξεχώριζαν από τους άλλους Αθηναίους, καθώς χρησιμοποιούσαν ειδική περιβολή. Αυτός ήταν και ο λόγος, που συχνά τους έπαιρναν στο ψιλό και τους κορόιδευαν. Τα μαθήματα περιελάμβαναν διαλέξεις, διαλόγους και φιλοσοφικά προβλήματα. Κυρίως, η Ακαδημία έμεινε στην ιστορία ως φιλοσοφική σχολή. Στη μακραίωνη ζωή της, όμως, άλλαξε φιλοσοφικές κατευθύνσεις και γι' αυτό χωρίζεται σε τρεις κύριες περιόδους, που είναι:

Η **Αρχαία** (386 - 250 π.Χ.) με κύριους εκπροσώπους τον ιδρυτή της, Πλάτωνα, και τους

Σπεύσιππο, Ξενοκράτη και Κράτητα.

Η **Μέση** (250 - 160 π.Χ.) με κύριο εκπρόσωπο τον Καρνεάδη, που αρνιόταν ότι είναι δυνατή η απόλυτη γνώση και δεχόταν τρεις κατηγορίες παραστάσεων: Τις πιθανές, τις πιθανές σε σχέση με άλλες και τις μη υποκείμενες σε αντίφαση.

Η **Νεότερη** (160 π.Χ. - 529 μ.Χ.) με κύριους εκπροσώπους τον Λαρισαίο και τον Αντίοχο τον Ασκαλωνίτη που είχε μαθητές του τον Κικέρωνα, τον Λούκουλλο, τον Βρούτο κ.ά. Στα χριστιανικά χρόνια, στον πλατωνισμό αναμίχθηκαν και στοιχεία ανατολικής θεοσοφίας.

Μια προσπάθεια να αναβιώσει η σχολή έγινε από τον Γεώργιο Πλήθωνα Γεμιστό αλλά σε λάθος εποχή: Ο νεοπλατωνισμός καταπολεμήθηκε από τον Γεννάδιο Σχολάριο στη γέννησή του, λίγο πριν από την άλωση της Κωνσταντινούπολης στο πρώτο μισό του ΙΕ΄ αι. μ.Χ. Από την πλατωνική σχολή έμεινε μόνο το όνομα, που χαρακτηρίζει κάθε εκδήλωση του πνεύματος: Ακαδημία Αθηνών, Ακαδημία Παρισίων, ακαδημαϊκός πολίτης κ.λπ.

Η διδασκαλία:

Οι θέσεις του Πλάτωνα δεν είναι άλλες από τη διδασκαλία του Σωκράτη, συμπληρωμένη και συστηματοποιημένη. Σκοπός, η προαγωγή και βελτίωση των ενστίκτων του ανθρώπου. Μέθοδος, η διαλεκτική:

Η ψυχή του ανθρώπου είναι το κύριο αντικείμενο έρευνας. Και, κατ' αυτόν, τα επίπεδα της ψυχής είναι τρία: Η επιθυμία, η θέληση και η σκέψη. Κάθε επίπεδο πρέπει να χαρακτηρίζεται από επίσης τρεις ιδιότητες: Μετριοπάθεια, θάρρος και φρόνηση. Χρέος κάθε ανθρώπου είναι η ευλάβεια και η δικαιοσύνη, που εκφράζονται με την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς τους γονείς και τους θεούς. Υπέρτατο καλό είναι η καθαρή γνώση των αιώνιων μορφών και νόμων. Και ανώτατο καλό είναι η δύναμη να αγαπάς την αλήθεια και να κάνεις τα πάντα γι' αυτήν. Αυτός, που αγαπά την αλήθεια, δεν ενδιαφέρεται να ανταποδώσει το κακό που του έγινε. Τετρακόσια χρόνια αργότερα, την ίδια θέση αλλά με

άλλα λόγια θα διατύπωνε κι ο Ιησούς Χριστός, σε αντίθεση με το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού» των Εβραίων.

Όσο, όμως, ο Πλάτων γερνούσε, τόσο πιο απόλυτος γινόταν. Άρχισε να απορρίπτει εκείνους από τους θεούς, που δεν του φαίνονταν και τόσο υπηρέτες της αλήθειας. Έφτασε να απορρίπτει ακόμα και τον Όμηρο, να αντιμάχεται κάθε νεωτερισμό. Στα βαθιά του γεράματα, εκείνο που τον έκανε να λατρεύει την ομορφιά, ήταν η συμμετρία. Οι απόψεις του για το πώς θα φτάναμε στην τέλεια πολιτεία έκαναν κάποιους ερευνητές να διατυπώσουν την άποψη ότι καλύτερα για τον ίδιο και για την υστεροφημία του θα ήταν να είχε πεθάνει νωρίτερα!...

Η τέλεια πολιτεία:

Μια κοινωνία χωρίς διαφθορά, χωρίς φτώχεια, χωρίς τυράννους και χωρίς πολέμους ονειρευόταν ο Πλάτωνας για τις μέλλουσες γενεές και ανακάλυψε τον χειρότερο τρόπο για να οδηγηθεί εκεί. Ως γνήσιος αριστοκράτης από ευγενική γενιά, ανατρίχιαζε στην ιδέα ότι η εξουσία γινόταν αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα στην αριστοκρατία του πλούτου και στη δημοκρατία. Θεωρούσε εξίσου βλαβερούς τους πλουτοκράτες και τους δημοκράτες κι έγραψε ολόκληρες πραγματείες εναντίον τους. Η λύση του ήταν ριζική και οριστική, περίπου σαν αυτή που ονειρεύονταν οι ναζί 25 αιώνες αργότερα, αλλά πιο περίπλοκη και πιο εξευγενισμένη. Ήταν, όμως, ο πρώτος διδάξας:

Πρώτη επιλογή ήταν να βρεθεί ένας καλός βασιλιάς, ένας άνδρας πρόθυμος να δεχτεί και να εφαρμόσει όλους τους καλούς νόμους, που θα του πρότεινε ένας σοφός νομοθέτης. Στη συνέχεια, θα έπρεπε να απομακρυνθούν από την πολιτεία όλοι οι ενήλικοι, εκτός από τους δασκάλους και τους άνδρες των σωμάτων ασφαλείας, καθώς η ησυχία, τάξη και ασφάλεια είναι οι ιδανικές συνθήκες για να ανθίσει η νέα τάξη πραγμάτων. Στη νέα πολιτεία, δε θα υπάρχουν δούλοι και οι άνδρες θα έχουν ακριβώς τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τις γυναίκες. Αργότερα, στις τροποποιήσεις που επέφερε στις αρχικές του προτάσεις, η δουλεία επανήλθε ως αναγκαίο κακό.

Από την ώρα που θα γεννηθούν κι ως τα είκοσί τους χρόνια, όλοι (αγόρια και κορίτσια)

υπόκεινται σε υποχρεωτική εκπαίδευση, που περιλαμβάνει κυρίως το μάθημα της υπακοής στους γονείς και στις αποφάσεις της πολιτείας. Στα είκοσι, όλοι και όλες περνούν από τεστ σωματικής, διανοητικής και ηθικής κατάστασης. Όσοι απορρίπτονται, προορίζονται να γίνουν έμποροι, εργάτες κι αγρότες με ατομική περιουσία ικανή να τους συντηρεί. Όσοι πετυχαίνουν, έχουν μπροστά τους άλλα δέκα χρόνια εκπαίδευσης. Στα τριάντα τους, όλοι και όλες περνούν από δεύτερο τεστ. Όσοι απορρίπτονται, πάνε στον στρατό, απαγορεύεται να έχουν περιουσία και γίνονται τρόφιμοι της πολιτείας, την οποία υπηρετούν σ' όλη τους τη ζωή. Για τους επιτυχόντες υπάρχει ακόμα μια πενταετία εκπαίδευσης στη θεία φιλοσοφία: Σ' όλες δηλαδή τις επιστήμες, από τα μαθηματικά ως την πολιτική. Στα 35, ώριμοι πια, είναι έτοιμοι να ριχτούν στη βιοπάλη. Για δεκαπέντε χρόνια. Στα 50, όσοι έχουν καταφέρει να επιζήσουν, μπαίνουν χωρίς εξετάσεις στην ιθύνουσα τάξη και παίρνουν στα χέρια τους την εξουσία με τον όρο ότι δε θα έχουν καθόλου περιουσία.

Σ' αυτό το τρελό, για την εποχή μας, σύστημα, ο εξουσιαζόμενος λαός έχει το χρήμα, ο στρατός τα όπλα και η αριστοκρατία του πνεύματος και της επιστήμης την εξουσία αλλά χωρίς περιουσία. Μόλις φτάσουμε στην πρώτη πλήρη ανάπτυξη της νέας κοινωνίας, καταργούνται αυτόματα βασιλιάς και νόμοι. Τα πάντα διοικούνται από την ιθύνουσα τάξη και αντιμετωπίζονται με βάση τα πραγματικά δεδομένα κι όχι με αυτά που ο νόμος ορίζει.

Παρ' όλ' αυτά, γενικοί νόμοι εξακολουθούν να υπάρχουν. Ένας από αυτούς ορίζει ότι ο γάμος δεν είναι παρά μια ακόμα κρατική υπόθεση:

Οι καλύτεροι πρέπει να παντρεύονται με τις καλύτερες και οι κατώτεροι με τις κατώτερες. Η ανατροφή των νέων είναι καθαρά υπόθεση του κράτους, που παρέχει σε όλους ίσες ευκαιρίες, έχει την Παιδεία υπό έλεγχο και επιβάλλει έλεγχο σε όλες τις δημοσιεύσεις. Υπάρχει με άλλα λόγια πλήρης εξίσωση των δύο φύλων και ευγονική που, επί ναζισμού, μάθαμε πού μπορεί να οδηγήσει. Και λογοκρισία εντελώς ασυμβίβαστη με τη νοοτροπία των ανθρώπων που, ενάμισι αιώνα νωρίτερα, είχαν εφεύρει τη Δημοκρατία.

Στις τροποποιήσεις που επέφερε αργότερα στο μοντέλο του, εισηγήθηκε να ορίζεται από το κράτος, ποιοι θεοί θα λατρεύονται και ποιοι όχι. Όποιος θα είχε αντίρρηση, θα δεχόταν τις συνέπειες. Κι αν εξακολουθούσε να επιμένει, θα θανατωνόταν. Κι αυτό το αόρατο κράτος του ζόφου θα φρόντιζε, ώστε να μη γίνεται από τους πολίτες κατάχρηση της ελευθερίας. Είναι το αιώνιο άλλοθι που ο σοφός Πλάτων πρόσφερε στους δικτάτορες όλων των κατοπινών αιώνων.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 17.3.2010)